

KOMUNISTIČNI MANIFEST 150 LET POZNEJE:

Spodletele prerokbe, veličastna upanja

Spodletele prerokbe so pogosto navdihujoče branje. Dva primera: *Nova zaveza* in *Komunistični manifest*. Oba sta bila pri svojih piscih mišljena kot napoved bodočih dogodkov – kot prerokbi, ki sta se sklincevali na višje vedenje glede tistih sil, ki naj bi določale tok zgodovine človeštva. Obe prerokbi sta se doslej izkazali kot popolna udarca v prazno. V obeh primerih so se iz težnje po višjem vedenju zelo norčevali.

Kristus se ni vrnil. Tiste, ki danes trdijo, da zdaj ne bo pustil več dolgo čakati nase in da bi se bilo zaradi tega priporočljivo pripraviti na ta dogodek s tem, da bi vstopili v to ali ono ločino ali cerkev, je po pravici mogoče obravnavati s precejšnjim nezaupanjem. Sicer nihče ne more dokazati, da se Kristus nekega dne res ne bo vrnil in s tem empirično dokazal učlovečenje Boga. Toda na to zdaj čakamo že malce dolgo.

Prav tako ne more nihče dokazati, da sta se Marx in Engels motila, ko sta razglasila: "... buržoazija ... je skovala orožje, ki ji prinaša smrt." Mogoče se bo čedalje večje pomeščanje evropskega in severnoameriškega proletariata v naslednjem stoletju z globalizacijo tržišča delovne sile vrnilo v prvotno obliko. Kot resnično bi se lahko izkazalo tudi to, da je buržoazija "nesposobna ... vladati, ker je nesposobna, da bi svojemu sužnju zagotovila existenco celo znotraj sužnosti", in mogoče bo potem prišlo še do razpada kapitalizma in do tega, da bo oblast prevzel krepstni, razsvetljeni proletariat. Mogoče sta se Marx in Engels v časovnem poteku le uštela za stoletje ali dve. Po drugi strani pa je kapitalizem v preteklosti prestal že marsikatero krizo, in tudi na nastop tega proletariata čakamo zdaj že kar veliko časa.

Mučenci po krščansko, mučenci po socialistično

Noben posmehovalec ne more biti prepričan, da to, kar globoko verni kristjani označujejo kot "prenova človeka v Jezusu Kristusu", ni dejansko povezano z izkušnjo čudežne notranje spremembe. Toda obnašanje tistih, ki mislijo, da so se na ta način prerodili, se očitno ne razlikuje tako jasno od njihovega prejšnjega obnašanja kot smo upali. ée dolgo čakamo na to, da bi se kristjani v blaginji obnašali dostojneje kot pogani v blaginji.

Prav tako ne moremo biti gotovi, da se nekoč vendarle ne bodo pojavili novi ideali in nadomestili tiste, ki sta jih Marx in Engels zaničljivo imenovala "buržoazna osebnost, buržoazna samostojnost in buržoazna svoboda". Toda še vedno

potrpežljivo čakamo na to, da bi nam režimi, ki se sami označujejo za "marksistične", pojasnili, kakšni naj bi bili ti novi ideali v podrobnostih in kako naj bi jih uresničili v praksi. Do zdaj so se tovrstni režimi še vedno izkazali kot vrnitev v predrazsvetlensko barbarstvo in nikoli kot prva stopnja k porazsvetlenski utopiji.

Gotovo še vedno obstajajo ljudje, ki berejo krščansko Sveto pismo, da bi izvedeli, kaj nas čaka v naslednjih letih ali stoletjih. Ronald Reagan na primer je spadal mednje. Do pred nedavnim so mnogi intelektualci z enakim namenom brali *Komunistični manifest*. In tako kot so kristjani priporočali prizanesljivost in nam zagotavljali, da je nepošteno Krisusa ocenjevati po napakah njegovih grešnih služabnikov, so marksisti zagotavljali, da vsi dozdajšnji "marksistični" režimi niso bili nič drugega kot groteskne izroditve tega, kar je pravzaprav hotel Marx. Redki marksisti, ki danes še obstajajo, priznavajo, da komunistične partije Lenina, Maa in Castra niso bile niti najmanj podobne proletariatu, ki je prišel na oblast, v Marxovih sanjah in da so, nasprotno, bile samo orodje v rokah avtokratov in oligarhov. Vendarle bo nekega dne nastopila prava revolucionarna, prava proletarska stranka – stranka, katere zmagooslavje nam bo prineslo svobodo, ki se od "meščanske svobode" razlikuje tako očitno, kot se krščanski nauk, po katerem bi morala biti zakon našega ravnanja samo ljubezen, razlikuje od samovoljnih predpisov *Tretje Mojzesove knjige*.

Večina od nas ne more več prav resno jemati vseh teh odlogov in zagotovil, pa naj so jih izrekli kristjani ali marksisti. Toda zaradi tega v *Novi zavezi* in v *Komunističnem manifestu* ne nehamo in ne smemo nehati iskati navdiha in spodbude. Kajti oba dokumenta sta izraz istega upanja: da se bomo nekega dne pripravljene in sposobni soočiti s potrebami vseh ljudi s takim spoštovanjem in s tako obzirnostjo, kot jih čutimo do potreb tistih, ki so nam najbližje in ki jih imamo radi.

Obe besedili sta z leti celo pridobili moč navdiha. Kajti vsako od njiju je ustanovni dokument gibanja, ki je veliko naredilo za svobodo ljudi in za enakopravnost med njimi. Spričo hitre rasti prebivalstva po letu 1848 bi bilo mogoče zagovarjati tezo, da sta obe besedili medtem spodbudili enako veliko število pogumnih, na žrtve pripravljenih moških in žensk, ki so postavili na kocko lastna življenja in lastno srečo, da bi prihodnjim rodovom prihranili nepotrebno trpljenje. Zdaj je mogoče že enako veliko socialističnih in krščanskih mučencev. Če bo človeško upanje prestalo bojne glave, napolnjene z bakterijami vraničnega prisada, jedrsko orožje v velikosti kovčka, prenaseljenost planeta, globalizirani trg delovne sile in ekološke katastrofe naslednjega stoletja, če bomo imeli potomce, ki se bodo čez sto let še lahko sklicevali na zgodovinsko izročilo in bodo lahko iz preteklosti črpali navdih, potem bodo mogoče menili, da so sveta Neža in Rosa Luxemburg, sveti Frančišek in sindikalist Eugene Debs, belgijski misijonar pater Damien in francoski socialist Jean Jaurès skupaj pripadali istemu gibanju.

Tako kot Novo zavezo še vedno berejo milijoni ljudi, ki se ne zadržujejo dolgo pri vprašanju, ali se bo Kristus nekega dne res vrnil v svojem veličastju ali ne, tako Komunistični manifest še vedno berejo tudi tisti med nami, ki upajo in verjamejo, da je dejanska socialna pravičnost dosegljiva brez revolucije, kot jo je prerokoval Marx, in da bi lahko nastala brezrazredna družba, svet, "v katerem je svoboden

razvoj slehernega pogoj za svobodni razvoj vseh", kot rezultat tega, kar je Marx odpravil kot "meščanski reformizem". Starši in učitelji bi morali mlade ljudi spodbujati, da bi brali obe knjigi. Bilo bi koristno za moralno držo mladih.

Svoje otroke moramo vzgajati tako, da se jim bo zdelo nevzdržno, da mi, bralci dnevnika Frankfurter Allgemeine, ki sedimo za pisalnimi mizami in se s prsti sprehajamo po tipkovnicah, zaslužimo desetkrat več kot ljudje, ki si pri čiščenju naših toalet mažejo prste, in stokrat več kot tisti, ki v tretjem svetu sestavljajo naše tipkovnice. Skrbeti moramo za to, da bi države, ki so bile industrializirane najprej, zdaj pa so stokrat bogatejše kot tiste, ki še niso industrializirane, to dejstvo skrbelo in žalostilo. Naši otroci bi se morali že od mladih nog učiti razumevati, da neenakost med njihovo srečo in nesrečo drugih otrok ne izvira niti iz Božje volje niti ni nujna cena gospodarske učinkovitosti, ampak tragedija, ki se ji je mogoče izogniti. Kar se da zgodaj bi si morali začeti delati skrbi s tem, kako bi bilo mogoče svet spremeniti tako, da ne bi bilo nikomur več treba stradati, medtem ko se drugi zaradi prenasičenosti skorajda zadušijo.

Otroci naj berejo oboje - Kristusovo sporočilo o bratstvu med ljudmi in besedilo, v katerem Marx in Engels predstavljata, kako zelo industrijski kapitalizem in svobodni trgi (čeprav so se že zdavnaj izkazali kot nepogrešljivi) ovirajo in otežujejo dosego tega bratstva. Videti morajo, da njihovemu življenju zraste smisel, če si prizadevajo za uresničitev tistega moralnega potenciala, ki je značilnost naše sposobnosti za izmenjavo z drugimi in za sporazumevanje o naših potrebah in naših upanjih. Morali bi izvedeti tako za krščanske občine, ki so se zbirale v katakombah, kot za delavske demonstracije, ki so se dogajale na trgih mest. Kajti obe vrsti hudodelskih združenj sta bili v dolgotrajnem procesu uresničevanja tega potenciala enako važni.

Moč navdiha Nove zaveze in Komunističnega manifesta ni zmanjšana s tem, da so milijone ljudi zasužnjevali, mučili in v smrt zaradi lakote gnali pošteni, moralno trdni ljudje, ki so se za upravičevanje svojih dejanj sklicevali na razdelke iz katerega od teh dveh besedil. Spomin na temnice inkvizicije in na zaslisevalne celice KGB-ja, na neznansko pogoltnost in aroganco krščanske duhovščine in komunistične nomenklature nas mora brezpogojno odvracati od tega, da bi dali moč ljudem, ki trdijo, da vejo, kaj "hoče" Bog ali zgodovina. Vendar pa je razlika med vedenjem in upanjem. Pogosto si upanje nadene obliko lažnih prerokb, in tako je tudi v teh dveh dokumentih. Pa vendar je upanje na socialno pravičnost edina osnova za človeka vredno življenje.

Krščanstvo in marksizem sta še naprej sposobna povzročati nemajhno zlo, saj lahko tudi še danes hinavski moralni apostoli ali egomanski gangsterji zelo učinkovito navajajo tako *Novo zavezo* kot *Komunistični manifest*. V moji lastni državi je na primer organizacija, ki se imenuje Krščanska koalicija (The Christian Coalition), vzela v klešče republikansko stranko (in s tem kongres). Vodje tega gibanja so milijone volivcev prepričali o tem, da je obdavčitev premožnega predmestja v korist obubožanih getov nekrščanska stvar. S sklicevanjem na "krščanske družinske vrednote" ta "koalicija" razširja tezo, da vlada Združenih držav Amerike, ki otrokom za delo nezmožnih in neporočenim materam z otroki ponuja roko pomoči, "spodkopava individualno odgovornost".

Poklicani razlagalci in morilski eksegeti

Dejavnosti Krščanske koalicije so manj nasilne kot dejavnosti medtem le še hirajočega gibanja Sendero luminoso, Svetleča se pot, v Peruju. Toda rezultati njenega delovanja so enako destruktivni. Na svojem morilskem višku je gibanje Sendero luminoso vodil nori učitelj filozofije, ki se je štel za naslednika Lenina in Maa, za razsvetljenega razlagalca spisov Marxa in Engelsa. Krščansko koalicijo vodi pobožnjakarski televizijski pridigar po imenu Pat Robertson, sodobni razlagalec evangelijev, ki bo v ZDA najbrž povzročil še veliko več zla, kot ga je Abimael Guzmán kadar koli prinesel Peruju.

Kratka, pri branju *Komunističnega manifesta* in *Nove zaveze* je najbolje, da sploh nismo pozorni na preroke, ki se izdajajo, da so dejansko pristojni in upravičeni razlagati ti dve besedili. In najbolje je v teh besedilih iti dobre volje prek prerokb in se osredotočiti na upanja, ki v njih prihajajo do izraza. Morali bi jih brati kot dokumente navdiha, kot poziv k temu, kar je Abraham Lincoln imenoval "boljši angel našega bitja", in ne kot zanesljive predstave tega, kar čaka človeštvo.

Če razumemo izraz "krščanstvo" kot oznako za tak poziv in ne kot težnjo po višjem védenju, potem ta beseda še vedno poimenuje močno silo, ki se zavzema za dostojanstvo in enakost med ljudmi. S tega zornega kota je "socializem" le drugo ime za isto silo - aktualizirano, natančneje izraženo ime. "Krščanski socializem" je vsekakor besedno preobilje: dandanes ne more nihče upati na bratstvo, ki ga pridi-gajo evangeliji, ne da bi hkrati upal tudi na to, da demokratične vlade prerazdelju-jejo denar in možnosti na način, kot jih trg sam od sebe ne bi nikoli. Nihče ne more resno jemati *Nove zaveze* kot moralnega imperativa, ne da bi prav tako resno jemal potrebo po taki prerazdelitvi.

Čeprav *Komunistični manifest* deluje zastarelo, pa vendarle na še vedno občudovanja vreden način formulira pomembno lekcijo, ki smo jo vzeli spričo nezaustavljenega industrijskega kapitalizma: da padeč avtoritarnih vladavin in vzpostavitev ustavne demokracije ne zadoščata za zagotovitev enakosti in dostojanstva med ljudmi. Danes je ravno tako kot leta 1848 res, da bodo bogati vedno poskušali postati še bogatejši, s tem pa revne delajo še revnejše, da bo popolna preobrazba dela v blago privedla do obubožanja mezdnih delavcev in da je "moderna državna oblast ... le odbor, ki upravlja skupnostne posle vsega buržoaznega razreda".

Razlikovanje med buržoazijo in proletariatom utegne biti danes tako zastarelo kot tisto med pogani in kristjani, toda če namesto "buržoazija" vstavimo izraz "najbogatejših 20 odstotkov" in za "proletariat" izraz "preostalih 80 odstotkov", večina stavkov *Manifesta* še vedno zveni resnično. (Priznam, da v razvitih državah blaginje, kakršna je Nemčija, zvenijo nekaj manj resnično kot v državah, kot je moja lastna, kjer je pogoltnost vedno prevladovala in je država blaginje vseskozi ostala neizoblikovana.) Tudi teza, da je vsa zgodovina "zgodovina razrednih bojev", je še vedno resnična, če jo razumemo tako, da bodo v vsaki kulturi, v vsaki obliki vladavine in v vsakem predstavljenem položaju (npr. v Angliji, ko je Henrik VIII. razpustil samostane, v Indoneziji po odhodu Nizozemcev, na Kitajskem po Maovi smrti, v Veliki Britaniji in v ZDA pod Thatcherjevo in Reaganom) tisti, ki že imajo

denar in oblast, vsem drugim lagali, jih goljufali in jim kradli, da bi sebi in svojim potomcem za vedno zagotovili monopol na oboje.

Kolikor zgodovina ponuja *moralno* dramo, gre pri tem za boj proti takim monopolom. Kjer je krščanski nauk dal argumente za odpravo suženjstva in v boju proti ameriškemu pendantu nürnbergskim zakonom, predpisom o rasnem razlikovanju, se kaže krščanstvo z najboljše plati. Kjer je marksistični nauk pomagal ostriti zavest delavcev – ko jim je pojasnjeval, kako jih goljufajo –, tam se kaže marksizem z najboljše plati. Kjer sta se oba nauka povezala, recimo v gibanju Socialni evangelij (Social Gospel), ki je nastalo proti koncu 19. stoletja v ZDA, v teologiji Paula Tillicha ali Walterja Rauschenbuscha, ki je spadal med utemeljitelje gibanja Socialni evangelij ali v mnogih močno socialistično zaznamovanih papeških enciklikah, sta boj za socialno pravičnost dvignila nad kontroverze med vernimi in nevernimi. Te kontroverze bi dejansko bilo treba preseči. Dojeti bi morali, kaj nam daje razumeti *Nova zaveza*: da je vprašanje, kako mi na zemlji ravnamo eden z drugim, veliko pomembnejše od izida vseh debat o obstoju in stanju sveta v onstranstvu.

Sindikalno gibanje, v katerem sta Marx in Engels videla le prehodno stopnjo na poti k ustanavljanju revolucionarnih političnih strank, se je izkazalo kot najbolj navdihujoče utelešenje krščanskih kreposti o nesebičnosti in ljubezni do bližnjega v zgodovini. Vzpon sindikatov je, moralno gledano, najbolj ohrabrujoč razvoj novega veka. V njem se je izrazilo glasno, nesebično junaštvo, kot nikjer drugje sicer. Čeprav so mnogi sindikati sčasoma postali izprijeni in so mnogi drugi okosteneli, z moralno držo daleč presegajo cerkve in gospodarska podjetja, vlade in univerze. Kajti sindikate so ustanovili moški in ženske, ki bi lahko ogromno izgubili, ki so postavili na kocko svoja delovna mesta in s tem možnost, da svoje družine oskrbijo z najpotrebnejšim. To tveganje so zavoljo boljše prihodnosti vzeli nase, in mi vsi jim dolgujemo veliko hvaležnost. Organizacijam, katere so ustanovili, zaradi njihove žrtve pripada čisto posebna čast.

Komunistični manifest je navdihnil ustanovitelje večine velikih sindikatov. S sklicevanjem na njegove besede so lahko pripeljali na ulice milijone ljudi stavkat proti ponižujočim delovnim pogojem in skrajno nizkim plačam. Te besede so krepile vero stavkajočih v to, da njihova žrtev – odločenost, da raje pustijo lastne otroke v pomanjkanju, kot da bi popustili zahtevam lastnikov po čedalje večjih dobičkih – ni bila zaman. Dokument, ki lahko doseže kaj takega, bo vedno spadal med zaklade naše intelektualne in duhovne dediščine. Kajti *Manifest* je razložil, kar so delavci spoznavali postopno: da "se moderni delavec, namesto da bi se vzpenjal z napredkom industrije, čedalje globlje pogreza pod pogoje svojega lastnega razreda". Tej nevarnosti sta vsaj Evropa in Severna Amerika začasno ušli – zahvaljujoč pogumu delavcev, ki so se pri branju *Komunističnega manifesta* opogumili in zahtevali svoj delež pri politični oblasti. Če bi čakali na krščansko ljubezen do bližnjega in na dobrodelnost tistih, ki so bili nad njimi, bi bili njihovi otroci še danes nevedni in slabo hranjeni.

Mogoče so besede evangelija in tiste iz *Komunističnega manifesta* ljudi v enaki meri napolnile s pogumom in navdihom. Toda v mnogih pogledih je *Manifest* za mlado generacijo vendarle še primernejše branje od evangelijev. *Nova zaveza* ima

namreč zaradi svoje usmeritve v onostranstvo nemajhne moralne nejasnosti – s tem ko podpira predstavo, da lahko odmislimo vprašanje našega individualnega odnosa do Boga, naše individualne možnosti za odrešenje in o naši udeležbi pri skupnem prizadevanju za končanje nekoristnega trpljenja. Mnogi odlomki v evangelijih so sužnjelastnikom dajali vtis, da lahko z mirno vestjo vihtijo svoje biče naprej, in bogatim dajali misliti, da lahko revne mirno še naprej puščajo stradati. V nebesa bodo prišli kljub temu, kajti grehi jim bodo odpuščeni, saj so vendar priznali Kristusa za svojega gospoda.

Bratstvo tostran utopije

Nova zaveza je dokument antike in sprejema osnovna prepričanja grških filozofov, ki so vedno poudarjali, da se idealno življenje človeka izpolnjuje v kontemplaciji univerzalnih resnic. Po tem prepričanju se socialne razmere človekovega bivanja ne bodo nikoli bistveno spremenile – vedno bodo okoli nas reveži, mogoče tudi sužnji. Zato so pisci *Nove zaveze* preusmerili pozornost z možnosti za boljšo prihodnost na tem svetu na upanje na neobremenjeno življenje po smrti. Utopijo so si lahko predstavljali v povsem drugem svetu.

Mi, moderni, prekašamo stare – tako pogane kot kristjane – v tem, da si lahko zelo dobro predstavljamo utopijo na zemlji. V 18. in 19. stoletju sta Evropa in Severna Amerika doživeli množični zasuk človeškega upanja: od večnosti k prihodnosti, od špekulacij o tem, kako bi bilo mogoče doseči Božjo naklonjenost, do načrtov za srečno življenje prihodnjih rodov. Ta zavest, da bi lahko bila prihodnost človeštva drugačna kot njegova preteklost, in sicer ne da bi v to morale poseči nadnaravne sile, se v *Komunističnem manifestu* izraža na čudovit način.

Najbolje pa bi najbrž bilo, če bi našli nov dokument, ki bi otrokom posredoval navdih in upanje in pri tem ne bi bil obremenjen s pomanjkljivostmi *Nove zaveze* in tudi ne *Komunističnega manifesta*. Dobro bi bilo, če bi imeli reformistično besedilo brez apokaliptičnega značaja teh dveh knjig – besedilo, ki ne bi trdilo, da mora biti "vse" novo, da je pravičnost "mogoče doseči samo z nasilnim prevratom vsega dosedanjega družbenega reda". Dobro bi bilo, če bi imeli dokument, ki bi razlagal posameznosti tostranske utopije, ne da bi trdil, da bo ta utopija nastopila v trenutku in se pojavila že gotova, takoj ko bo nastopila le ta ali ona "odločilna" sprememba – ko bo odpravljena zasebna lastnina ali ko se bo Jezus vselil v srca vseh nas.

Skratka, najbolje bi bilo, če bi lahko shajali brez prerokb in brez pretenzij na višje vedenje glede sil, ki usmerjajo zgodovino – če bi se lahko velikodušno upanje obdržalo brez takih zagotavljanj. Nekega dne bomo mogoče imeli tako novo besedilo, ki bi ga lahko dali svojim otrokom – besedilo, ki bi se odpovedalo prerokbam in bi vendarle izražalo enako hrepenenje po bratstvu kot *Nova zaveza* in bi bilo tako izpolnjeno z jasnimi spoznanji najnovejših oblik naše nečloveškosti, ko imamo opravka eden z drugim, kot je *Komunistični manifest*. Do tedaj pa moramo biti hvaležni za dve besedili, ki sta nas naredili nekoliko boljše – ki sta nam do neke mere pomagali preseči našo surovo sebičnost in naš civilizirani sadizem.

Prevedel: Peter Weiss